

Proje
20363

ARAŞTIRMALAR NE DİYOR?

www.2d363.com

info@2d363.com

"Proje 2d363: Cumhuriyetimizin 2. Yüzyılında 363 Özel Eğitim Anaokulu Personel Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi" adlı bu proje 323K349 proje numarası ile 26 Kasım 2024 - 26 Temmuz 2027 tarihleri arasında TÜBİTAK 1001 Programı kapsamında desteklenmektedir.

Erken Çocukluk Döneminde Dil Becerileri

- Okul öncesi dönem, dil gelişiminde önemli ilerlemelerin kaydedildiği bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Biemiller, 2015).
- Sıfır-altı yaş grubu çocukları için kullanılan ilk çocukluk veya okul öncesi dönem kavramları, dil gelişiminin en kritik evrelerinden birini ifade etmektedir. Bu dönem, özellikle Türkçenin eğitim ve öğretimi açısından büyük önem taşımakta olup üzerinde özenle durulması gereken temel dil gelişim sürecidir (Kayılı, Koçyiğit ve Erbay, 2009).
- Çocukların ilköğretime hazırlanmasında temel dil becerilerinin edinilmesi önemli bir rol oynamaktadır. İlköğretime başlangıç sürecinde çocuklardan; dinleme, anlama ve sözel dil becerilerini kullanabilme, gramer yapısına uygun olarak uzun ve karmaşık cümleler kurabilme ve geniş bir sözcük dağarcığından yararlanabilme gibi dil gelişimiyle ilgili becerileri göstermeleri beklenmektedir (Gönen vd., 2010).
- Okul öncesi eğitim kurumlarında günlük program uygulamaları kapsamında yer alan etkinliklerin önemli bir bölümünü dil etkinlikleri oluşturmaktadır. Bu etkinlikler, çocukların yeni sözcükler öğrenerek sözcük dağarcıklarını geliştirmelerine, sözcükleri doğru ve yerinde kullanabilmelerine, dil aracılığıyla düşüncelerini ifade edebilmelerine ve kitap sevgisi ile okuma alışkanlığı kazanmalarına katkı sağlamaktadır (Gönen vd., 2010).
- Erken müdahale kapsamında uygulanan grup terapisinin, özel gereksinimli çocukların sosyal iletişim becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğuna değinilmektedir (Ranjan vd., 2023).

Erken Çocukluk Döneminde Dil Becerileri

- Yapılan araştırmalarda, erken dönemde üretilen jestlerin gelecekteki dil gelişiminin güçlü bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir (Rowe vd., 2008).
- Okul öncesi dönemde uygulanan kaynaştırma programlarının, özel gereksinimli çocukların dil becerilerinin gelişimini destekleyerek iletişim yeteneklerini artırma potansiyeli bulunmaktadır (Braslauskienė & Turauskienė, 2021).
- Okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocukların konuşmaya karşı isteksizlik gösterme ve telaffuz edilen kelimeleri tekrarlamada zorluk yaşama eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir (Braslauskienė & Turauskienė, 2021).
- Dil becerilerinin edinilme sürecinde yaşanan gecikmeler veya sınırlılıklar, küçük çocukların sosyal, duygusal ve iletişim gelişimlerinin yanı sıra eğitim yaşamlarında da çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Tomris ve Diken, 2021).
- Dil becerilerinde yaşanabilecek gecikmeleri önlemek amacıyla, gelişimsel yetersizliği olan küçük çocuklar için mümkün olan en kısa sürede dil müdahalelerinin planlanması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır (Tomris ve Diken, 2021).
- Okul öncesi dönemde özel gereksinimli bireylerin heterojen ihtiyaçlarına uygun olarak dil gelişimini destekleyici müdahalelerin ve pedagojik yaklaşımların kişiselleştirilmesi elzemdir (Braslauskienė & Turauskienė, 2021).

KAYNAKÇA

- Biemiller, A. (2015). Language and reading development. In B. Spooner & M. Spender (Eds.), The Routledge handbook of psychology and language development (pp. 239–253). Routledge.
- Braslauskienė, R., & Turauskienė, E. (2021). Developing language skills in pre-school children with special educational needs in the course of inclusive education. Regional Formation and Development Studies: Journal of Social Sciences, (2), 26–39.
- Gönen, M., Ünüvar, P., Bıçakçı, M., Koçyiğit, S., Orçan, M., Aslan, D., ... & Özyürek, A. (2010). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin dil etkinliklerini uygulama biçimlerinin incelenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (19), 23–40.
- Kayılı, G., Koçyiğit, S., & Erbay, F. (2009). Montessori yönteminin beş-altı yaş çocuklarının alıcı dil gelişimine etkisinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (26), 347–355.
- Ranjan, R., Naqvi, T., Gaur, S. S., & Mishra, P. (2023). Enhancing social communication skills in children with special needs—A comparative group study in the early intervention unit. International Journal of Health Sciences and Research, 13(3), 252–257.
- Rowe, M. L., Özçalışkan, Ş., & Goldin-Meadow, S. (2008). Learning words by hand: Gesture's role in predicting vocabulary development. First Language, 28(2), 182–199. <https://doi.org/10.1177/0142723707088310>
- Tomris, G., & Diken, I. H. (2021). The effectiveness of an early intervention program developed based on naturalistic teaching processes (DÖDEM) for children with Down syndrome and their families in Turkey. International Journal of Progressive Education, 17(1), 479–497. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2021.329.30>

Öğretmen Eğitiminde Dil Becerileri

- Öğretmenler, çocukların dil becerilerini desteklemede yetersiz kaldıklarını ve bu yetersizliğin genellikle kaynak ve bilgi eksikliğinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu durum, ilgili alanın karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermektedir (Risley & Hart, 2006).
- Öğretmenler, gelişimsel risk altındaki çocuklarla çalışırken daha fazla bilgi ve eğitim desteğine ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır (Uysal vd., 2019). Bu bağlamda, öğretmenlere yönelik sürekli mesleki gelişim programlarının oluşturulması önerilmektedir (İnce ve Özmen, 2024).
- Ülkemizde, fonolojik farkındalık becerilerinin kazandırılmasından sorumlu olan okul öncesi, özel eğitim ve sınıf öğretmenlerinin lisans eğitimlerinde, fonolojik farkındalık konusunda yeterli düzeyde eğitim almadıkları gözlemlenmekte ve konuya ilişkin bilgilendirme ve hizmet içi eğitime gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir (Kalaycı, 2023; İnce ve Özmen, 2024). Aynı zamanda yapılan araştırmalar Sesbilgisel Farkındalık Mesleki Gelişim Programı'na katılan öğretmenlerin fonolojik farkındalık konusundaki bilgi düzeylerinde bir artış gözlemlendiğini göstermiştir (Parpucu, 2020).
- Oğuz ve arkadaşlarının (2022) çalışmasına göre, okul öncesi öğretmenlerinin dil ve konuşma gelişimi hakkındaki bilgileri yetersiz olmakla birlikte, Dil ve Konuşma Terapistleri ile iş birliği yapmaya karşı olumlu bir yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir. Bu tür bir iş birliğinin desteklenmesi, dil ve konuşma bozukluklarında erken müdahale imkanını artırarak olası olumsuz etkileri azaltabilir.

KAYNAKÇA

- İnce, M., & Özmen, E. (2024). Gelişimsel gerilik ve risk altındaki çocukların dil becerilerini desteklemede yaşanan zorluklar: Okul öncesi öğretmen görüşleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (62), 3148–3169.
- Kalaycı, G. Ö., & Diken, Ö. (2023). Zayıf fonolojik farkındalık becerilerini geliştirmeye yönelik web tabanlı fonolojik farkındalık eğitim programının (FONFAR) geliştirilmesi [Doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Oğuz, O., Durna, A., & Erçikiti, H. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin dil-konuşma terapisi ve bozukluklarına yönelik farkındalık ve görüşleri. Milli Eğitim Dergisi, 51(236), 2815–2830.
- Parpucu, N. (2020). Sesbilgisel farkındalık mesleki gelişim programı'nın okul öncesi öğretmenleri ve çocukları üzerindeki etkisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Risley, T. R., & Hart, B. (2006). Promoting early language development. In N. F. Watt, C. Ayoub, R. H. Bradley, J. E. Puma, & W. A. LeBoeuf (Eds.), The crisis in youth mental health: Critical issues and effective programs: Vol. 4. Early intervention programs and policies (pp. 83–88). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Uysal, A. A., Gündük, A. H., & Tura, G. (2019). Knowledge and attitudes of preschool teachers about speech and language disorders in Turkey. Asian Journal of Education and Training, 5(4), 562–568.

Yetersizlik Gruplarında Dil Becerileri

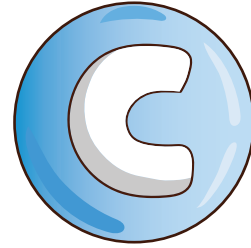
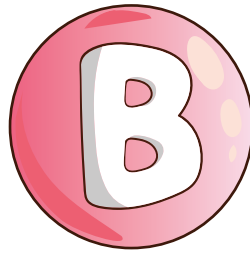
- Dil ve konuşma, öğrenilmiş bir davranış olarak kabul edilmektedir. Öğrenme gücü olan bireyler de dil ve konuşmayı, tipik gelişim gösteren akranlarının izlediği gelişimsel basamakları takip ederek edinirler. Ancak, bu basamaklar arasındaki ilerleme hızları, tipik gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha yavaş bir seyir izlemektedir (Yıldırım, Alabay ve Kayılı, 2010).
- Gelişimsel geriliğe sahip çocuklar, alıcı ve ifade edici dil becerileri açısından yaşitlarına kıyasla belirgin farklılıklar sergileyebilmekte ve dilin temel bileşenlerinde çeşitli sınırlılıklar yaşayabilmektedir (Ryan vd., 2015).
- Çalışmalar incelendiğinde hem OSB olan hem de normal gelişim gösteren çocukların ilk yıllarında dil gelişimleri incelenmiş ve iki grup arasında önemli bir fark görülmemiştir (Ramos-Cabo vd., 2019; Elsabbagh ve Johnson, 2016). Ancak OSB olan bireylerin iki yaşlarından sonra iletişim becerilerinde gerileme yaşadıkları görülmüştür (Iverson vd., 2018; Logrieco vd., 2024).
- Akoğlu ve Turan (2012) tarafından yürütülen araştırmanın sonuçları, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan çocuklara uygulanan fonolojik farkındalık eğitiminin, okuma esnasında meydana gelen hatalar ve hata sayısı, benzer kelimelerin ikame edilmesi, metnin toplam okuma süresi, alıcı dil yetkinlikleri ve okuma hatalarının düzeltilmesi gibi alanlarda anlamlı etkiler gösterdiğini ortaya koymuştur.
- OSB olan çocuklarda dil gelişimini desteklemek için çocukların jest kullanımlarının da desteklenmesi gerektiği öne sürülebilir. Sadece jest kullanımının alıcı ve ifade edici sözcük dağarcığını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur (Ökcün-Akcamuş, 2018).
- Risk altında bulunan çocukların dil becerilerine erken dönemde müdahale edilmemesi durumunda, gelişimsel gecikmeler zaman içerisinde daha belirgin bir hale gelebilir ve bu durum, söz konusu çocukların eğitim hayatlarında çeşitli akademik ve sosyal zorluklarla karşılaşmalarına yol açabilir (Romeo vd., 2018).
- Okul öncesi dönemde dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan çocukların, genellikle yalnız başına veya sessiz oyun aktivitelerini daha fazla tercih ettiği bildirilmektedir (Barmak vd., 2024).

KAYNAKÇA

- Akoğlu, G., & Turan, F. (2012). Eğitsel müdahale yaklaşımı olarak sesbilgisel farkındalık: Zihinsel engelli çocuklarda okuma becerilerine etkileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42(42), 11-22.
- Barmak, E., Uysal, H. T., Aral, N., Aydoğdu, F., Yılmaz, S. B., & Aysu, B. (2024). Dil ve konuşma bozukluğu tanısı olan ve tipik gelişim gösteren çocukların oyun davranışlarının incelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 713-735.
- Elsabbagh, M., & Johnson, M. H. (2016). Autism and the social brain: The first-year puzzle. Biological Psychiatry, 80(2), 94-99.
- Iverson, J. M. (2010). Multimodality in infancy: Vocal-motor and speech-gesture coordinations in typical and atypical development. Enfance, 2010(3), 257-274.
- Logrieco, M. C., Annechini, E., Casula, L., Guerrero, S., Fasolo, M., Vicari, S., & Valeri, G. (2024). Nonverbal Skills Evolution in Children with Autism Spectrum Disorder One Year Post-Diagnosis. Children, 11(12), 1520.
- Ökcün-Akcamuş, M. Ç. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit, oyun, jestler ile sözcük dağarcığının ilişkisi. Kastamonu Education Journal, 26(3), 673-684.
- Ramos-Cabo, S., Vulchanov, V., & Vulchanova, M. (2019). Gesture and language trajectories in early development: An overview from the autism spectrum disorder perspective. Frontiers in Psychology, 10, 1211.
- Romeo, R. R., Leonard, J. A., Robinson, S. T., West, M. R., Mackey, A. P., Rowe, M. L., & Gabrieli, J. D. E. (2018). Beyond the 30-million-word gap: Children's conversational exposure is associated with language-related brain function. Psychological Science, 29(5), 700-710.
- Ryan, A., Gibbon, F. E., & O'Shea, A. (2015). Expressive and receptive language skills in preschool children from a socially disadvantaged area. International Journal of Speech-Language Pathology, 18(1), 41-52.
- Yıldırım Doğru, S. S., Alabay, E., & Kayılı, G. (2010). Determination of word knowledge and comprehension levels in normal developing and learning disorder children. Journal of International Social Research, 3(11), 1-10.

Dil Becerilerinde Temel Bilgiler

- Okuma-yazma öğrenimine başlamadan önce, çocukların dilin sembolik kodlarını (anlama ve anlatma yeteneklerini) kavramış olmaları gerekmektedir. Ek olarak, etkili iletişim kurabilmeleri için zengin bir kelime dağarcığına sahip olmaları ve anlatılanları doğru bir şekilde anlamaları gibi dilsel beceriler, okuma-yazma öğrenimi öncesinde edinilmesi gereken temel yetkinliklerdir (Gönen vd., 2010).
- Dil, algılama, ilişkilendirme ve ifade etmeyi sağlayan önemli bir araçtır (Yıldırım Doğru, Alabay ve Kayılı, 2010).
- Hentges ve diğerleri (2021) tarafından yapılan araştırmaya göre, dil becerilerinde yetersizlik sergileyen çocuklar, duygusal ve davranışsal regülasyon süreçlerinde zorluklar yaşayabilmektedir.
- Yapılan çalışmalarda zihinsel engeli olan çocuklarda, dil ve konuşma sorunlarının daha yaygın olduğu görülmüştür (Yıldırım Doğru, Alabay ve Kayılı, 2010).
- Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireylerin iletişim becerileri, üç temel alandaki yetersizliklerinden etkilenebilmektedir: (a) diğer bireylerin zihin durumlarını (düşünce ve duygularını) anlama ve yorumlama güçlüğü, bu durum akranlarıyla kıyaslandığında daha seyrek ve düşük yoğunluklu etkileşimlere yol açabilmektedir; (b) sözel olmayan iletişim kanallarını kullanma ve yorumlama zorluğu; (c) akranlarına göre ilişki kurma ve sürdürme becerilerinde eksiklikler (Ganz, 2015).
- Ebeveyn-çocuk etkileşiminin, çocuğun dil gelişimi ile ilişkili dört temel boyutu bulunduğu öne sürülmektedir. Bu boyutlar şu şekildedir: (a) ebeveynin çocukla kurduğu etkileşimin sıklığı ve yoğunluğu, (b) çocuğun iletişim girişimlerine karşılık ebeveynin duyarlı ve yanıtlayıcı bir tutum sergilemesi, (c) çocuğa sunulan dilsel girdilerin hem nicelik hem de nitelik açısından zenginliği, (d) ebeveynin dil gelişimini destekleyici stratejileri bilinçli bir şekilde uygulamasıdır (Roberts ve Kaiser, 2011).

KAYNAKÇA

- Ganz, J. B. (2015). AAC Interventions for Individuals with Autism Spectrum Disorders: State of the Science and Future Research Directions. *Augmentative and Alternative Communication*, 31(3), 203–214. <https://doi.org/10.3109/07434618.2015.1047532>
- Gönen, M., Ünüvar, P., Bıçakçı, M., Koçyiğit, S., Orçan, M., Aslan, D., ... & Özyürek, A. (2010). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin dil etkinliklerini uygulama biçimlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 23–40.
- Hentges, R. F., Devereux, C., Graham, S. A., & Madigan, S. (2021). Child language difficulties and internalizing and externalizing symptoms: A meta-analysis. *Child Development*, 92(4), e691–e715.
- Roberts, M. Y., & Kaiser, A. P. (2011). The effectiveness of parent-implemented language interventions: A meta-analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 20(3), 180–199.
- Yıldırım Doğru, S. S., Alabay, E., & Kayılı, G. (2010). Determination of word knowledge and comprehension levels in normal developing and learning disorder children. *Journal of International Social Research*, 3(11), 1–10.

Problem Davranış Nedir ve Ne Şekillerde Ortaya Çıkabilir?

- Problem davranışlar, bireylerin hem kendilerine hemde sosyal etkileşimlerine etki ederek gelişim görevlerinin ve sosyal rollerin yerine getirilmesine engel oluşturan olumsuz davranışlardır (Alzahrani, 2024; Özbey, 2019).
- Problem davranışlar özellikle serbest zaman etkinliklerinde yoğunlaşmakta ve kurallara uymama, paylaşmama ve eşyalara zarar verme gibi şekillerde kendini göstermektedir (Melekoğlu, 2021).
- Problem davranışlar, sınıf ortamında düzeni bozmakta ve sosyal uyum problemlerine yol açabilmektedir (Melekoğlu, 2021).
- Problem davranışların ilkesel bir yapı içerisinde rastgele ortaya çıkmadığı, belirli bir düzenlilik gösterdiği belirtilmektedir. Ortam, etkileşim örüntüleri ve çevresel düzenlemeler, problem davranışların oluşumuna zemin hazırlayabilir. Ayrıca, bir problem davranışın ortaya çıkmasının çoklu etmenlere bağlı olabileceği ifade edilmektedir (Özyürek, 2010).
- Özel eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştığı problem davranışların ağlama, vurma, şiddet eğilimi ve tükürme olduğu belirtilmektedir (Kol ve Tokdakaya, 2022).
- Okul öncesi öğretmenleri, karşılaştıkları problem davranışları; öğretmenin verdiği yönergelere uymama, sırasında oturmama, ödev yapmama, öfke nöbetleri geçirme, ağlama, öğretmene ve arkadaşlarına karşı şiddet içeren sözler söyleme, öğretmeni dinlememe, fiziksel şiddet uygulama, yalan söyleme ve arkadaşlarıyla alay etme şeklinde sıralamaktadır (Tırpan, 2018).

KAYNAKÇA

- Alzahrani, S. (2024). The reality of common sexual problems for students with Down's syndrome in Saudi Arabia. Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education, Advance Online Publication. 1-16. <https://doi.org/10.21565/oelegitimdergisi.1299960>
- Melekoğlu, M. (2021). Erken çocukluk dönemi tanı/tanısız çocukların ev ve okul ortamındaki davranış örüntüleri ve sosyal yeterlilikleri. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 27(74), 74-102. <https://doi.org/10.14689/enad.27.5>
- Özbey, E. (2019). 36-78 aylık otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların OSB'den etkilenme, sosyal beceri ve problem davranış düzeyi ile annelerinin etkileşim davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Özyürek, M. (2010). Problem davranışları değiştirme. Ankara: Kök Yayıncılık
- Kol, S., & Tokdakaya, U. F. (2022). Özel eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki problem davranışlara yönelik görüşlerinin incelenmesi. Journal of Human Sciences, 19(2), 329-341.
- Tırpan, H. (2018). Özel eğitim sınıflarındaki otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde istenmeyen davranışların incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Problem Davranışlar Neden Ortaya Çıkar?

- Erken çocukluk döneminde çocukların problem davranışları ve sosyal beceri eksikliklerinin derinlemesine incelenmesi, analiz edilmesi ve özellikle nedenlerinin belirlenmesi, etkili müdahale yöntemleri geliştirmek için büyük önem taşımaktadır. (Melekoğlu, 2017).
- Problem davranışların genellikle belirli bir amacı vardır. Bir davranış, amacına hizmet ettiği sürece çocuklar bu davranışı sergilemeye devam eder. Bu nedenle, çocukların problem davranışlarını azaltabilmek için öncelikle bu davranışların hangi amaca hizmet ettiğini belirlemek gereklidir. Problem davranışın ardından çocuk, yapmak istemediği bir etkinlikten kaçmaya çalışıyor, ilgi görmeyi amaçlıyor, belirli bir nesne veya etkinlik elde etmeye çalışıyor ya da duyuşsal bir uyarı sağlamaya çalışıyor olabilir (Kurt, 2017).
- Problem davranışların işlevini yerine getirebilecek uygun iletişimsel beceriler kazandırıldığında çocuklardaki problem davranışlarda azalmalar olduğu görülmektedir (Alpdoğan, 2018).

KAYNAKÇA

- Alpdoğan, Y. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukta problem davranışların azaltılmasında ve dersle ilgilenme davranışlarının artırılmasında işlevsel iletişim öğretiminin etkililiğinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurt, D. O. (2017). Davranış Problemleriyle Başa Çıkma ve Uygun Davranışları Artırma. Akmanoğlu, N. (Ed.). 6-12 Yaş Öğrencilere Kurumda Akademik Alanlarda Destek içinde (Ünite 3). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Melekoğlu, M. (2017). Erken çocukluk döneminde okul çağı olumlu davranış desteği eğitim modeli etkililiğinin değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Erken Müdahalenin Önemi

- Erken çocukluk dönemindeki problem davranışlar, ilerleyen dönemlerde içe dönük ya da dışa dönük davranış sorunları ile ilişkilendirilmekte ve yaşam boyu ruh sağlığı sorunlarına yol açabilecek etkiler yaratabilmektedir (Ritblatt vd., 2017).
- Erken dönemlerde ortaya çıkan ve önlenmediğinde süreklilik kazanan problem davranışlar yalnızca okul öncesi eğitim ortamını olumsuz etkilemekle kalmayıp ilerleyen eğitim kademelerinde de ciddi davranış sorunlarına yol açabilmektedir (Melekoğlu, 2021).
- Problem davranışlar, çocuğun dikkatini sürdürmesini zorlaştırabilir, okuma-yazma ve matematik gibi akademik alanlardaki başarısını olumsuz etkileyebilir (Chen vd., 2022; Metsäpelto vd., 2015; Myers ve Pianta, 2008; Yağan-Güder vd., 2018).
- Erken yaşlarda ortaya çıkan problem davranışlar, çocuğun okul öncesi eğitim programından etkili bir biçimde faydalanmasını engelleyebilir, sınıf içi etkinliklere katılımını azaltarak akranlarıyla olan sosyal etkileşimini kısıtlayabilir (Allen ve Cowdery, 2015; Hemmeter vd., 2015). Bu bulgular, erken müdahalelerin önemini ve çocukların akademik ve sosyal başarısını desteklemek için problem davranışların dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.
- Problem davranışlara yönelik önlemsel müdahaleler yerine ilerleyen dönemlerde sunulan iyileştirici müdahalelerin daha fazla zaman, para ve emek gerektirdiği unutulmamalıdır (Elliot vd., 2002).
- Problem davranışları önlemek ve yönetmek için erken müdahale kritik bir öneme sahiptir. Erken müdahale programları ile çocukların sosyal, duygusal ve akademik gelişimleri desteklenebilir (Donaldson ve Austin, 2017; Park ve Lynch, 2014).
- Erken dönemlerde sunulan sosyal beceri öğretim müdahalelerinin, OSB'li çocukların hem akademik becerini geliştirmede hem de problem davranışlarını önlemede etkili olduğu görülmektedir (Güven ve Diken, 2014).

KAYNAKÇA

- Allen, K. E., & Cowdery, G. E. (2015). The exceptional child. Inclusion in early childhood education (8th ed.). Belmont, CA: Delmar Cengage Learning.
- Chen, C. C., Cheng, S. L., Xu, Y., Rudasill, K., Senter, R., Zhang, F., ... & Adams, N. (2022). Transactions between problem behaviors and academic performance in early childhood. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 19(15), 9583.
- Donaldson, J. M., & Austin, J. L. (2017). Environmental and social factors in preventing, assessing, and treating problem behavior in young children. *Policy Insights From the Behavioral and Brain Sciences*, 4(1), 9-16.
- Elliot, J., Prior, M., Merrigan, C., & Ballinger, K. (2002). Evaluation of a community intervention programme for preschool behavior problems. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 38(1), 41-50. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1754.2002.00713.x>
- Güven, D., & Diken, I. H. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklara yönelik sosyal beceri öğretim müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(01), 19-38. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000190
- Hemmeter, M. L., Hardy, J. K., Schnitz, A. G., Adams, J. M. ve Kinder, K. A. (2015). Effects of training and coaching with performance feedback on teachers' use of Pyramid Model practices. *Topics in Early Childhood Special Education*, 35(3), 144-156.
- Melekoğlu, M. (2021). Erken çocukluk dönemi tanıli/tanısız çocukların ev ve okul ortamındaki davranış örüntüleri ve sosyal yeterlilikleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 27(74), 74-102. <https://doi.org/10.14689/enad.275>
- Metsäpelto, R. L., Pakarinen, E., Kiuru, N., Poikkeus, A. M., Lerkkanen, M. K., & Nurmi, J. E. (2015). Developmental dynamics between children's externalizing problems, task-avoidant behavior, and academic performance in early school years: A 4-year follow-up. *Journal of Educational Psychology*, 107(1), 246.
- Myers, S. S. ve Pianta R. C. (2008). Developmental commentary: Individual and contextual influences on student-teacher relationships and children's early problem behaviors. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37(3), 600-608.
- Park, H.L. ve Lynch, S.A. (2014). Evidence-based practices for addressing classroom behavior problems. *Division for Early Childhood*, 17 (3), 33-47.
- Ritblatt, S. N., Hokoda, A., & Van Liew, C. (2017). Investing in the early childhood mental health workforce development: enhancing professionals' competencies to support emotion and behavior regulation in young children. *Brain Sciences*, 7(9), 120. <https://doi.org/10.3390/brainsci7090120>
- Yağan-Güder, S., Alabay, E. ve Güner, E. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında karşılaştıkları davranış problemleri ve kullandıkları stratejiler. *İlköğretim Online*, 17(1), 414-430.

Okul Öncesi Öğretmenleri

- Okul öncesi öğretmenlerinin, erken çocukluk özel eğitiminde etkin ve verimli olabilmesi için özel bilgi ve becerilere sahip olmaları gerekmektedir (Er-Sabuncuoğlu ve Diken, 2010).
- Okul öncesi öğretmenleri, çocukların gelişiminde müdahale edilmesi gereken öncelikli alanlar arasında iletişim becerileri, sosyal beceriler ve problem davranışları görmektedir. Bu alanlara yönelik erken müdahale, çocukların eğitim sürecine uyumunu kolaylaştırarak akademik ve sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilir (Dynia vd., 2020).
- Türkiye’de yapılan araştırmalara göre, okul öncesi öğretmenleri, problem davranışlar sergileyen özel gereksinimli çocuklar için genellikle tipik gelişim gösteren çocuklara uyguladıkları yöntemleri kullanmakta ya da herhangi bir müdahalede bulunmamaktadır. Çoğunlukla bu tür durumlarla nasıl başa çıkacaklarını bilmediklerini ve etkili stratejilere ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler (Akalin vd., 2014). Bu durum, okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik davranış yönetimi ve müdahale stratejileri konusunda daha fazla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.
- Kaynaştırma/Bütünleştirme uygulamalarının yürütüldüğü sınıflarda etkili bir eğitim sunabilmele-ri için, okul öncesi öğretmenlerinin öncelikle sınıf yönetimi, sosyal beceri öğretimi ve problem davranışlarla baş etme konularında eğitime ihtiyaç duydukları görülmektedir edilmektedir (Demir, 2016; Gettinger vd., 1999; Say, 2023).
- Okul öncesi öğretmenlerinin, problem davranışların kaynağını belirlemekte ve bu davranışlara müdahale etmekte zorlandıkları, ayrıca etkinlikleri çocukların ihtiyaçlarına göre uyarlamakta güçlük çektikleri vurgulanmıştır (Demirbaş, 2025).
- Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının yürütüldüğü sınıflarda görev yapan öğretmenlerin özel eğitim alanındaki bilgi ve yeterliliklerinin artırılması, problem davranışların yönetiminde daha etkili bir iş birliği sürecinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir (Yıldırım ve Kılıç, 2024).

KAYNAKÇA

- Akalin, S. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin gereksinimleri. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 6(1), 115-142.
- Demir, Ş. (2016). Öğretmen Eğitimi Programının Kaynaştırma Uygulamaları Yürütülen Okul Öncesi Sınıflardaki Öğretmen ve Özel Gereksinimli Çocuklar Üzerindeki Etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demirbaş, S. (2025). Özel Eğitim Anaokullarında Çalışan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Deneyimleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dynia, J. M., Walton, K. M., Brock, M. E., ve Tiede, G. (2020). Early childhood special education teachers' use of evidence-based practices with children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 77, 101606.
- Er-Sabuncuoğlu, M., & Diken, I. H. (2010). Early Childhood Intervention in Turkey: Current situation, challenges and suggestions. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(2), 149-160.
- Gettinger, M., Stoiber, K. C., Goetz, D., & Caspe, E. (1999). Competencies and training needs for early childhood inclusion specialists. *Teacher Education and Special Education*, 22(1), 41-54.
- Say, B. (2024). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Öğrencisi Olan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sosyal Becerilerin Öğretimine İlişkin Görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, H. H., & Kılıç, Y. (2024). Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları yapılan ilköğretim sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarına müdahalede iş birliğine yönelik öğretmen görüşleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 66-76.

Problem Davranışlar ve Ebeveynler

- Araştırmalar, çocukların problem davranışlarının arttıkça ebeveynlerin stres seviyelerinin de paralel şekilde yükseldiğini göstermektedir (Miranda vd., 2019; Shawler ve Sullian, 2015).
- Erken çocukluk döneminde anne depresyonu ve çocuk davranış sorunları arasında çift yönlü bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Baker vd., 2020). Başka bir ifade ile anne depresyonunun çocukta problem davranışların ortaya çıkmasını veya şiddetlenmesini tetikleyebileceği, aynı zamanda çocukta gözlemlenen davranış sorunlarının annenin depresif semptomlarını artırabileceği aktarılmaktadır.
- Problem davranışlara müdahale sürecinde öğretmenler ve ebeveynlerin iş birliği kritik bir öneme sahip olup, kanıt temelli müdahale programlarının uygulanması gerekmektedir (Melekoğlu, 2021).
- Okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştıkları problem davranışlara ebeveynler ile iş birliği kurma, çocuğa göre hareket etme, aile eğitimi, ortam değişikliği ve fiziksel ortam düzenlemesi gibi çözüm önerileri sunduğu görülmektedir (Kol ve Tokdakaya, 2022).
- Ev içinde yaşanan problem davranışlar nedeniyle yüksek stres seviyesine sahip ve hayata karşı olumsuz bir bakış açısı geliştiren aile üyeleri için psikolojik destek programları uygulanabilir. (Dirik, 2023).
- Araştırmalar, çocukların davranış sorunlarının önlenmesinde etkili ebeveynlik davranışlarının kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bağlamda, olumlu ebeveynlik temelli müdahalelerin öğretilmesini amaçlayan ebeveyn eğitimleri büyük önem taşımaktadır (Mingebach vd., 2018).

KAYNAKÇA

- Baker, C. E., Brooks-Gunn, J., & Gouskova, N. (2020). Reciprocal Relations Between Maternal Depression and Child Behavior Problems in Families Served by Head Start. *Child development*, 91(5), 1563–1576. <https://doi.org/10.1111/cdev.13344>
- Dirik, T. (2023). Özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Kol, S., & Tokdakaya, U. F. (2022). Özel eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki problem davranışlara yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 19(2), 329–341.
- Melekoğlu, M. (2021). Erken çocukluk dönemi tanıltı/tanısız çocukların ev ve okul ortamındaki davranış örüntüleri ve sosyal yeterlilikleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 27(74), 74–102. <https://doi.org/10.14689/enad.27.5>
- Mingebach, T., Kamp-Becker, I., Christiansen, H., Weber, L. (2018). Meta-meta-analysis on the effectiveness of parent-based interventions for the treatment of child externalizing behavior problems. *PLOS ONE*, 13(9), 1–21.
- Miranda, A., Mira, A., Berenguer, C., Rosello, B., & Baixauli, I. (2019). Parenting stress in mothers of children with autism without intellectual disability. Mediation of behavioral problems and coping strategies. *Frontiers in Psychology*, 10, 464.
- Shawler, P.M. & Sullivan, M.A. (2017). Parental stress, discipline strategies, and child behavior problems in families with young children with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 32 (2), 142–151.

İçselleştirilmiş ve Dışsallaştırılmış Problem Davranışlar

- Problem davranışlar içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranışlar olarak sınıflandırılmaktadır. İçselleştirilmiş problemler davranışlar içsel-duygusal sıkıntılarla ilgilidir olup sosyal çekingenlik, kaygı, beslenme bozuklukları, ket vurulmuş tepkiler, içe kapanıklık, kendini uyarma, uygun olmayan cinsel davranışlar ve depresyon belirtilerini içermektedir. Dışsallaştırılmış problemler ise saldırganlık, sözel zorbalık, otoriteye karşı gelme, yıkıcı ve hiperaktif davranışları içermektedir (Merrell, 1996).
- Dışsallaştırılmış davranışların yaygınlığının erkek çocuk ve ergenlerde kızlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür (Şenol vd., 2018; Seven, 2007).
- Ebeveynler tarafından tespit edilmesi daha kolay olan dışsallaştırılmış problem davranışların (vurma, bağırma, tükürme vb.) aksine, içselleştirilmiş problem davranışların (içine kapanma, depresyon vb.) fark edilmesi genellikle daha uzun sürmektedir (Weist vd., 2018). Ayrıca içselleştirilmiş problem davranışların ortadan kaldırılabilmesi içinde daha uzun bir süreye gereksinim duyulabilir (Işık, 2021)
- Okul öncesi dönemde öğretmen ve çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi, çocukların uyum davranışlarını ve özellikle içselleştirilmiş davranış sorunlarını etkileyen önemli bir faktördür (Roorda vd., 2014).

KAYNAKÇA

- Işık, E. (2021). Erken çocuklukta görülen davranış problemlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(40), 183-226.
- Merrell, K. W. (1996). Social-emotional assessment in early childhood: the preschool and kindergarten behavior scales. Journal of early intervention, 20(2), 132-145.
- Roorda, D. L., Verschueren, K., Vancraeyveldt, C., Van Craeyveldt, S., Colpin, H. (2014). Teacher-child relationships and behavioral adjustment: transactional links for preschool boys at risk. Journal of School Psychology, 52(5), 495-510.
- Seven, S. (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, (51), 477-499.
- Şenol, V., Unalan, D., Akça, R. P., & Baştürk, M. (2018). Prevalence of attentiondeficit/hyperactivity and other disruptive behaviour disorder symptoms among primary school-age children in Kayseri, Turkey. Journal of International Medical Research, 46(1), 122-134. <https://doi.org/10.1177/0300060517712865>
- Weist, M. D., Eber, L., Horner, R., Splett, J., Putnam, R., Barrett, S., Perales, K., Fairchild, A. J., Hoover, S. (2018). Improving multitiered systems of support for students with "internalizing" emotional / behavioral problems. Journal of Positive Behavior Interventions, 20(3), 172-184.

Aile Dinamikleri ve Kabul Süreci

- Özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılması, sadece ebeveynleri değil, aynı zamanda ailenin tüm üyelerini ve ailenin genel işleyişini etkileyebilmektedir (Cuzzocrea vd., 2013; Kilic vd., 2013; Palancı, 2017). Aile üyelerinin rollerinde meydana gelen değişim, duygu ve düşünceler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmekte ve bu sebeple yüksek düzeyde stresin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Cushner-Weinstein vd. 2008).
- Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin, bu durumu kabullenme süreci ve yaşamlarını bu gerçeğe uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırmaları belirli bir zaman gerektirmektedir (Cavkaytar, Batu ve Beklan, 2007).
- Araştırmalar, kimi özel gereksinimli birey ebeveynlerinin kabul aşamasına hiç ulaşamadığını belirtmektedir (Tümlü ve Akdoğan, 2019).

KAYNAKÇA

- Cavkaytar, A., Batu, S., & Çetin, O. B. (2006). Gelişim geriliği olan çocuğa sahip ailelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1).
- Cushner-Weinstein, S., Dassoulas, K., Salpekar, J. A., Henderson, S. E., Pearl, P. L., Gaillard, W. D. ve Weinstein, S. L. (2008). Parenting stress and childhood epilepsy: The impact of depression, learning, and seizure-related factors. Epilepsy & Behavior, 13(1), 109–114. <https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2008.03.010>
- Cuzzocrea, F., Larcen, R. & Westh, F. (2013) Family and parental functioning in parents of disabled children. Nordic Psychology, 65 (3), 271-287. <https://doi.org/10.1080/19012276.2013.824201>
- Kilic, D., Gencdogan, B., Bag, B. & Arican, D. (2013). Psychosocial problems and marital adjustments of families caring for a child with intellectual disability. Sexuality and Disability, 31(3), 287-296. <https://doi.org/10.1007/s11195-013-9308-6>
- Palancı, M. (2017). Engelli çocuğa sahip anne babaların aile yılmazlığı, öznel iyi oluş ve evlilik uyumlarının psiko-sosyal yeterlikler ile yordanması. Eğitim ve Bilim, 43(193). <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2017.4384>
- Tümlü, C., & Akdoğan, R. (2019). Otizmli çocuk ebeveynlerinde evlilik doyumunun dinamikleri: bir karma çalışma. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 9(1). <https://doi.org/10.18039/ajes.520838>

Ebeveyn İlişkileri

- Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere kıyasla evlilik ilişkilerinde daha fazla sorun yaşayabilmektedir (Kersh vd., 2006).
- Özellikle annelerin, özel gereksinimli çocuğunun durumundan kendini sorumlu hissederek suçluluk duygusu yaşayabildikleri ve bu nedenle çocuğunu yaşamının merkezine alarak kendi ihtiyaçlarını ihmal edip sosyal çevresinden uzaklaşabildikleri ve bunun da zamanla tükenmişlik ve yorgunluğa yol açabildiğine değinilmektedir (Karakuş & Kırloğlu, 2019).
- Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmayı "kabul etme" ve eşlerin birbirleriyle olan "paylaşım düzeyi," evlilik doyumunu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Tümlü ve Akdoğan, 2019).
- Otizmlili çocuklara sahip ebeveynlerin hem eşlerinden aldıkları destek algısının hem de evliliklerinden duydukları memnuniyet düzeyinin, normal gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir (Tümlü ve Akdoğan, 2019).

KAYNAKÇA

- Karakuş, Ö. ve Kırloğlu, M., (2019). Engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği yaşam deneyimleri: anneler üzerinden nitel araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41), 96-112.
- Kersh, J., Hedvat, T. T., Hauser-Cram, P. & Warfield, M. E. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. Journal of Intellectual Disability Research, 50(12), 883-893. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00906.x>.
- Tümlü, C., & Akdoğan, R. (2019). Otizmlili çocuk ebeveynlerinde evlilik doyumunun dinamikleri: bir karma çalışma. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 9(1). <https://doi.org/10.18039/ajesi.520838>

Ebeveyn Stresi ve Ruhsal Sağlığı

- Araştırmalar, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin stres düzeylerinin, tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine kıyasla çok daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır (Barroso vd., 2018; Cengiz vd., 2021).
- Otizm ve gelişimsel yetersizliğe sahip çocuk ebeveynlerinin yüksek düzeyde stres yaşadığı ve bu durumun, ebeveynlere yönelik özel destek programlarının geliştirilmesini gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Barroso vd., 2018). Benzer şekilde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuk ebeveynlerinin stres düzeylerinin hem fiziksel hem de zihinsel sağlıklarını olumsuz etkilediği ve bu durumun, ebeveynlerin çocuklarına yönelik etkili müdahaleleri hayata geçirme kapasitelerini azalttığına değinilmektedir (Theule vd., 2013).
- Başka bir araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocuk annelerinin, depresyon ve strese bağlı bozuklukları daha fazla yaşayabildiği ve sonuç olarak psikolojik iyilik hallerinin olumsuz anlamda etkilenebileceği ortaya koyulmuştur (Abbas ve Khanam, 2015; Peer ve Hilman, 2014).
- Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin bakım yükü ve depresyon düzeylerini inceleyen bir araştırma ise yaşanan zorlukların ebeveynlerin ruhsal sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir (Ören ve Aydın, 2020). Örneğin erken çocukluk döneminde anne depresyonu ile çocuğun davranış sorunları arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu belirtilmektedir (Baker vd., 2020).
- Ebeveynlerin karşılaştığı zorluklar, çocuklarının özel gereksinimin özelliklerine göre değişebilmektedir (Langley vd., 2017). Örneğin otizm spektrum bozukluğunun diğer özel gereksinim türlerine kıyasla ebeveynleri duygusal, fiziksel ve sosyal olarak daha fazla etkileyebileceği görülmektedir (Benson ve Kersh, 2011; Hayes ve Watson, 2013; Woodgate vd., 2008).
- Özel gereksinimli çocuğun geleceğini güvence altına alma, eğitim ve bakım gibi ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanamaması ebeveynlerde kaygıya yol açarak ruh sağlıklarını olumsuz etkileyebilmektedir (Karakuş & Kırloğlu, 2019). Ayruca özel eğitim sürecinde ailenin karşılaşılabileceği ekonomik zorluklar, bilgi eksikliği, değişen aile rolleri, özel gereksinimli bireye yönelik toplumsal tutumlar ve yaşanan gerginlikler aile ortamında stresi tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır (Avşaroğlu & Okutan, 2018).

KAYNAKÇA

- Abbas, Q., ve Khanam S. J. (2015). Determinants of psychological wellbeing in mothers of intellectually disabled children. Journal of Pakistan Psychiatric Society, 12(1).
- Avşaroğlu, S., & Okutan, H. (2018). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(1), 59-76.
- Baker, C. E., Brooks-Gunn, J., & Gouskova, N. (2020). Reciprocal relations between maternal depression and child behavior problems in families served by Head Start. Child development, 91(5), 1563-1576. <https://doi.org/10.1111/cdev.13344>
- Barroso, N. E., Mendez, L., Graziano, P. A., & Bagner, D. M. (2018). Parenting stress through the lens of different clinical groups: A systematic review & meta-analysis. Journal of abnormal child psychology, 46, 449-461. <https://doi.org/10.1007/s10802-017-0313-6>
- Benson, P. R. & Kersh, J. (2011). Marital quality and psychological adjustment among mothers of children with ASD: Cross-sectional and longitudinal relationships. Journal of Autism and Developmental Disorders, 41(12), 1675-1685. <https://doi.org/10.1007/s10803-011-1198-9>
- Cengiz, S., Yıldız, M. N., & Peker, A. (2021). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin stres ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. OPUS International Journal of Society Researches, 17(36), 2940-2956. <https://doi.org/10.26466/opus.832440>
- Hayes, S. A. & Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders, 43(3), 629-642. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>
- Karakuş, O. & Kırloğlu, M., (2019). Engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği yaşam deneyimleri: anneler üzerinden nitel araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41), 96-112.
- Langley, E., Totsika, V. & Hastings, R. P. (2017). Parental relationship satisfaction in families of children with autism spectrum disorder (ASD): A multilevel analysis. Autism Research, 10(7), 1259-1268. <https://doi.org/10.1002/aur.1773>
- Ören, B., & Aydın, R. (2020). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerde bakım veren yükü ve depresyon durumlarının incelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(3), 302-309. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.682392>
- Peer, J.W., & Hilman, S.B. (2014). Stress and resilience for parents of children with intellectual and developmental disabilities: a review of key factors and recommendations for practitioners. Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities, 11 (2), 92-98. <https://doi.org/10.1111/jppi.12072>
- Theule, J., Wiener, J., Tannock, R., & Jenkins, J. M. (2013). Parenting stress in families of children with ADHD: A meta-analysis. Journal of emotional and behavioral disorders, 21(1), 3-17. <https://doi.org/10.1177/1063426910387433>
- Woodgate, R. L., Ateah, C. & Secco, L. (2008). Living in a world of our own: The experience of parents who have a child with autism. Qualitative Health Research, 18(8), 1075-1083. <https://doi.org/10.1177/1049732308320112>

Sosyal Destek ve Psikolojik Danışmanlık

- Araştırmalarda özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin, çocuklarının durumuna bağlı olarak artan kaygı yaşadıkları ve daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Yalçın, 2024; Lotfi vd., 2021). Ayrıca ebeveynlerin sosyal destek algısının, bakım yükünü azaltmada önemli bir rol oynadığı ve bu nedenle rehberlik hizmetleriyle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Karlıoğlu ve Yıldırım Sarı, 2019). Nitekim Peer ve Hillman (2014), zihinsel ve gelişimsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinde stres düzeyinin sosyal destekle azaldığını ve sosyal desteğin ebeveynlerin iyi olma hali için büyük önem taşıdığını belirtmektedir.
- Gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere ve kardeşlere yönelik, psikolojik ve sosyal desteğin artırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Karaduman ve Parlar, 2020). Down sendromu olan çocuğa sahip anneler ile yürütülen bir çalışmada, sosyal destek algısı yüksek olan annelerin aile işlevlerini daha etkili ve başarılı bir biçimde yerine getirebildikleri belirtilmektedir (Kırbaş ve Özkan, 2013).
- Psikolojik danışmanlık hizmetlerinin, özel gereksinimli birey ailelerinin stresle başa çıkma becerilerini artırmada önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Çiftçi Arıdağ ve Erbiçer, 2017).

KAYNAKÇA

- Çiftçi Arıdağ, N., & Erbiçer, E. S. (2018). Grupla psikolojik danışma uygulamasının özel gereksinimli çocuğu olan annelerin kaygı düzeyleri ve yaşam doyumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 19(2), 257-275. <https://doi.org/10.21565/oztegitimdergisi.372512>
- Karaduman, H., & Parlar, H. (2020). Gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi. İZÜ Eğitim Dergisi, 2(3), 101-121. <https://doi.org/10.46423/izujed.752103>
- Karlıoğlu, A., & Yıldırım Sarı, H. (2019). The relationship between parental self-efficacy, perceived social support and family burden on fathers of children with intellectual disability. Journal of Education and Research in Nursing, 16(2), 112-118. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2019.112>
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Assessment of the family function perception and social support levels of mothers of children with Down syndrome. İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi, 3(3), 171-180. <https://doi.org/10.5222/buchd.2013.171>
- Lotfi, S., Özkan, A. O., & Oğuz, N. (2021). Özel gereksinimli çocuklara sahip annelerin Covid-19 salgını süresince yaşadığı sorunlarla başa çıkma tutumlarının incelenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(3), 787-803. <https://doi.org/10.33417/tsh.893271>
- Peer, J. W., & Hillman, S. B. (2014). Stress and resilience for parents of children with intellectual and developmental disabilities: A review of key factors and recommendations for practitioners. Journal of policy and practice in intellectual disabilities, 11(2), 92-98. <https://doi.org/10.1111/jppi.12072>
- Yalçın, H., Çakır, A., & Öztüren, S. (2024). Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne ve Babaların Depresyon Durumu ile İlgili Yapılan Araştırmaların İncelenmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 14(1), 1-8. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1222688>

Başa Çıkma Mekanizmaları ve Müdahale Yöntemleri

- Araştırmalar, ebeveyn müdahaleleriyle sağlanan sosyal desteğin, zihin ve gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip annelerin psikolojik iyi oluşunu artırmada önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır (Halstead vd., 2018). Ayrıca ailelerin yaşadıkları stresin aile eğitim programları aracılığıyla azaltılabileceği, stres azaldıkça da yaşam kalitelerinin arttığına değinilmektedir (Chiang, 2014).
- Ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarının, başa çıkma stratejilerini doğrudan etkilediği belirtilmektedir (Boztaş ve Tutkun, 2023). Nitekim yaşanan ebeveynlik stresi de annelerin başa çıkma stratejileri benimsemesi ve sosyal destek alması ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. Bu durum, annelerin etkili başa çıkma mekanizmalarını kullanması ve yeterli sosyal destek alması halinde yaşadıkları stresin azalabileceğini göstermektedir (Miranda vd., 2019).
- Gerçeklik terapisine dayalı grup danışmanlığının, ebeveynlerin sosyal destek farkındalığını artırdığı, duygusal düzenleme becerilerini geliştirdiği ve destekleyici bir topluluk oluşturmalarına katkı sağladığı belirtilmektedir (Tümlü vd., 2017).

KAYNAKÇA

- Boztaş, Z., & Tutkun, Ö. F. (2023). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri. The Journal of Academic Social Science, 144(144), 434-449. <https://doi.org/10.29228/ASOS.70989>
- Chiang, H. M. (2014). A parent education program for parents of Chinese American children with autism spectrum disorders (ASDs) a pilot study. Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 29(2), 88-94. <https://doi.org/10.1177/1088357613504990>
- Halstead, E. J., Griffith, G. M., & Hastings, R. P. (2018). Social support, coping, and positive perceptions as potential protective factors for the well-being of mothers of children with intellectual and developmental disabilities. International Journal of Developmental Disabilities, 64(4-5), 288-296. <https://doi.org/10.1080/20473869.2017.1329192>
- Miranda, A., Mira, A., Berenguer, C., Rosello, B., & Baixauli, I. (2019). Parenting stress in mothers of children with autism without intellectual disability. Mediation of behavioral problems and coping strategies. Frontiers in psychology, 10, 464. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00464>
- Tümlü, G. Ü., Akdoğan, R., & Türküm, A. S. (2017). The process of group counseling based on reality therapy applied to the parents of children with disabilities. International journal of early childhood special education, 9(2). <https://doi.org/10.20489/Intjecse.368465>

Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri

- Yürütülen araştırmalar çerçevesinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, okul rehberlik servisinde düzenli görüşme ve psikososyal destek talep ederken, aile bireylerine yönelik bilgilendirici etkinlikler, ekonomik durumu yetersiz aileler için destek mekanizmaları ve bilgi paylaşım ortamlarının oluşturulmasını beklemektedir (Bengisoy ve Yılmaz, 2019).
- Ebeveynlerin yakın çevreden ya da kurumlardan alacağı destek özel gereksinimli çocuğun durumunu kabul etmelerine, uyum sağlayabilmelerine ve sorunlarla başa çıkabilmelerine yardımcı olmaktadır (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009).
- Yetersizliği olan çocukların gelişimini desteklemek ve toplumsal uyumlarını artırmak için erken çocukluk döneminde başlayan aile eğitimi, ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığını güçlendirmede kritik bir rol oynayabilmektedir (Bruder, 2010).

KAYNAKÇA

- Bengisoy, A., & Yılmaz, İ. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin okul rehberlik servisinde beklentileri ile ilgili görüşleri. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(1), 1-23. <https://doi.org/10.19171/uefad.335066>
- Bruder, M. B. (2010). Early childhood intervention: A promise to children and families for their future. Exceptional Children, 76(3), 339-355. <https://doi.org/10.1177/001440291007600306>
- Deniz, M. E., Dilmaç, B., & Arıcak, O. T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1), 953-968.